

UNELE ASPECTE PRIVIND DISTRICTELE ROMÂNEȘTI DIN BANAT IN CURSUL SEC. XIV—XV

ALEXANDRU NEMOIANU

În cursul veacurilor XIV—XV Banatul și-a cîștigat un tot mai important rol ca apărător al granițelor de sud ale regatului feudal maghiar.

Poziția geografică și relieful său muntos au făcut posibilă organizarea sa într-un veritabil bastion antiotoman. Această organizare a fost făcută pe temeiul unor vechi tradiții de viață politică românească. Este de amintit în acest sens voievodatul condus de Glad și mai apoi de Ahtum. Formațiunea politică condusă de Ahtum pare a fi fost extrem de întinsă și puternică, de vreme ce la un moment dat, în legenda Sfîntului Gerhardt, se folosește, în legătură cu caracterul ei, termenul de „regnum”¹. Este de menționat că acest voievodat bănățean avea strînse legături politice cu Împériul bizantin, de altfel în izvorul amintit se făcea precizarea că Ahtum „a primit puterea de la greci”².

În veacurile următoare, în părțile de sud-est ale Banatului se organizează, tot mai temeinic, o altă formațiune politică — „Țara Severinului”. Aceasta pare a fi o veche uniune de obști, care făcuse parte din voievodatul lui Glad și Ahtum. Neputînd desființa vechile forme de organizare social-politică, regele ungar le suprapune în 1230 instituția „banatului”. „Banatul” este în esență o demnitate militară și judecătorească, exercitată în numele regelui asupra teritoriului vechii Țări a Severinului. Atunci cînd demnitatea de „ban al Severinului” apare ca „fiind vacanță”, atribuțiile militaro-judecătorești sînt preluate de comitele de Timișoara.

Supraviețuirea instituțiilor românești în veacurile XIV—XV este reflectată și în organizarea administrativ teritorială sub formă de districte. Asemenea districte românești sînt menționate în diverse părți ale Transilvaniei. În Banat sînt amintite 22 de districte, unele dintre ele ajungînd să fie dăruite cu largi privilegii³.

În legătură cu conținutul noțiunii de district în Banat, în veacurile XIV—XV, pot fi făcute următoarele observații.

După cum s-a mai arătat, adevăratul cnez și adevăratul cnezat au existat în perioada anterioară menționării lor în documente, iar atunci cînd încep să apară menționări scrise asupra existenței crezatelor și mai precis diplome de întărire date de autorități, ele nu fac altceva decît să oglindească transformările suferite

¹ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj, 1971, p. 65.

² *Ibidem*, p. 65.

³ *Ibidem*, p. 203.

de instituție ca atare⁴. Acest adevăr poate fi observat și în Banat, spre exemplu, în actul de danie dat de Ludovic cel Mare fiilor lui Sturza pentru două moșii aflate pe valea Mîtnicului⁵.

Este de fapt „concluzia procesului petrecut în sinul obștilor sătęști prin desprinderea unor virfuri din mijlocul comunității a unor cnezi, care ajungînd la poziții economice dominante, în virtutea atribuțiunilor îndeplinite din tată în fiu, caută să-și legalizeze și din punct de vedere juridic, printr-un act de danie, situația”⁶.

După cum se știe, în terminologia românească cuvîntul „sat” se identifică cu acela de obște; iar uniunile de obști se caracterizează prin așezarea pe văi, satele de pe vale alcătuiind o unitate economică și militară⁷. Tocmai asemenea vechi uniuni de obști reprezintă și districtele bănățene.

În legătură cu aceste uniuni de obști este de amintit că treapta superioară cnezatului simplu este cnezatul de vale⁸. În Banat, districtele sînt tocmai asemenea cnezate de vale conduse de un „sobor”, o adunare a cnezilor. În cursul veacurilor XIV—XV, în aceste districte se ridică unele familii ce tind să-și subordoneze cîte un district întreg. Așa sînt familia Măciș și Bizerea în districtul Caransebeș, sau Gîrliște în Almăj.

Toate cele opt districte privilegiate din sud-estul Banatului sînt așezate pe văi ale unor rîuri: Bîrzava, Caraș, Belareca, Timiș, Mîtnic și Nera, alcătuiind fiecare în parte unități economice de sine stătătoare.

În sud-estul Banatului rolul de voievod, deci de „conducător militar al tuturor cnezilor”⁹ îl avea banul de Severin, iar în unele împrejurări, comitele de Timișoara. Prin urmare, în Banat, regalitatea maghiară a înlocuit pe voievod cu un reprezentant al său, reușind astfel să folosească forța militară a românilor în interesul ei.

Din cele arătate, se poate desprinde concluzia că observația amintită și mai înainte, după care „voievodatul nu poate fi opus cnezatului, deoarece decurge din acesta, iar între cnezatul simplu și voievodat se află treapta intermediară a cnezatului de vale”¹⁰ este exactă și pentru situația din Banat, în sensul că între cneaz și voievod (care încetase să mai existe și ale cărui atribuții sînt exercitate în numele regelui de către ban sau comite) se interpune districtul, corespunzător cnezatului de vale.

Diploma regală din 1457, dată de Ladislau Postumul, în care se arată la un moment dat că „nu vom despărți aceste opt districte unul de altul, nici vom dona cuiva vreunul din ele, ci le vom ține, ca și cum ar fi legate laolaltă de Sfînta Coroană a țării noastre” și „judecățile contra acestor nobili și cnezi români sînt

⁴ Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 146.

⁵ Maria Holban, *Deposedări și judecăți în Banat pe vremea Angevinilor și ilustrarea lor prin procesul Voya*, (1361—1378), S.M.I.M., V, 1962, p. 80.

⁶ Ștefan Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în „Studii și cercetări de istorie”, Cluj, tom. VIII, 1957, p. 30.

⁷ P. P. Panătescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p. 29. și Radu Popa, op. cit., p. 136.

⁸ Radu Popa, op. cit., p. 205.

⁹ P. P. Panătescu, op. cit., p. 29.

¹⁰ Radu Popa, op. cit., p. 205.

a se judeca numai în prezența adunării nobilimii lor¹¹, confirmă credem aceste observații.

Forța militară și economică a acestor districte este încă din veacul al XIV-lea considerabilă. O serie de date interesante ne furnizează un document publicat în anul 1900 în revista „Századok” și care nu s-a bucurat de o prea mare atenție din partea cercetătorilor. Acest document furnizează amănunte importante relativ la puterea economică și militară a districtului Sebeș, ca și asupra obligațiilor pe care le avea față de puterea centrală districtul amintit¹².

Documentul este emis în septembrie 1369 din Caransebeș, de către „totalitatea românilor” din districtul Sebeș către Benedict Himfy, ban al Bulgariei și în el se arată că :

— atunci când regele a atacat Bulgaria cnezii au participat cu toate resursele la expediție ;

— în același timp, pe cheltuiala lor au oferit ospitalitate regelui și suitei sale;

— au participat tot atunci alături de armata baronului Emeric și a voievodului Denis la asediul Vidinului ;

— au acordat din nou sprijin și ospitalitate atunci când voievodul Denis a trecut cu împăratul Ioan al V-lea Paleologul ;

— în timpul iernii regele s-a reîntors cu împăratul și din nou au acordat întreaga ospitalitate lui și suitei ce îi însoțea, neprimind nimic din cheltuielile făcute ; astfel că acestea se ridică la 263 de florini pentru oraș și la încă 150 dați de district, la care trebuie adăugate și furajele date suitei și trupelor ce îl însoțeau pe rege ;

— încă de la începutul expediției militare organizate de rege împotriva Țării Românești districtul a organizat o trupă permanentă de 200 de oameni, care au rămas la Mehadia pînă ce regele a revenit, aducînd cu el o trupă de 500 de oameni și acoperind ei cheltuielile militare și dînd ospitalitate regelui și banului ;

— arată că pentru toate acestea nu mai cer nici-o despăgubire, dar să fie păsuiți de plata unei noi contribuții de 300 de florini.

Din cele arătate în document rezultă că districtul avea forțe militare considerabile de vreme ce, în scurtă vreme și în repetate rînduri, poate mobiliza corpuri puternice de pînă la 200 de oameni. Rezultă de asemenea că și puterea economică a districtului era remarcabilă, putînd acorda ospitalitate unei suite numeroase, așa cum trebuie să fi fost cele care l-au însoțit pe rege sau pe voievodul Denis și pe împăratul Ioan al V-lea Paleologul, să ridice la o singură dată o sumă de 413 florini și să acopere nevoile de hrană și furajele unei trupe de 500 de oameni.

Rezultă de asemenea că autoritățile angevine încercau să obțină venituri tot mai mari, neținînd seama de eforturile făcute atunci cînd cer districtului încă 300 de florini.

În același timp este de reținut că „totalitatea românilor” din district care suporta solidară cheltuielile avea posibilitatea să negocieze cuantumul dărilor și în unele cazuri să refuze o creștere exagerată a lor. Este și aceasta o dovadă a situației de autonomie de care se bucurau districtele din Banat.

În perioada următoare de la sfîrșitul sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea autonomia și drepturile districtelor bănățene vor crește proporțional cu accentuarea rolului românilor de principali apărători ai vadurilor dunărene.

¹¹ Pesty Frigyes, *A Szörény vármegyél hajdani oldh kerületek*, Budapest, 1876, p. 73—75.

¹² *Századok*, 1908, p. 608 și următoarele și E. Lukinich, *Documenta historiae, Valahorum in Hungaria illustrantia*, Budapest, 1941, p. 219—220.

**QUELQUES ASPECTS CONCERNANT LES DISTRICTS ROUMAINS DE BANAT
DU XIVème AU XVème SIECLE**

R é s u m é

Plusieurs aspects y sont mis en évidence, quant aux districts de Banat ce qui rend possible une identification entre le district et le cnezat de plaine.

On présente aussi quelques données qui témoignent de l'activité économique prospère du district de Sebeş au XIV^{-e} siècle.